

KÜLTÜRÜN TARİH İLE İLİŞKİSİNE DAİR

Neslihan ALTUNCUOĞLU^{1*}

¹Erciyes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 38280, Talas, Kayseri.

*altuncuoglu@erciyes.edu.tr

Özet: Bir toplumun, bir milletin ayırt edici özelliklerinden olan, onu diğer toplum ve milletlerden ayrı kılan kültür ile toplulukların hayatında ileri bir merhale olarak kabul edilen medeniyet kavramlarının tarihle ilişkisi üzerinde durulacaktır. Mustafa Reşid Paşa, Abdullah Cevdet Paşa, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kemal Atatürk, Mümtaz Turhan, Bahaeddin Ögel, Erol Güngör, Cemil Meriç, Sabri Akdeniz, Şerafettin Turan gibi, Osmanlıdan Cumhuriyete Türk aydınlarının bu kavramlar üzerinde yazdıkları eserler irdelenecektir. Türkler tarihte farklı yüzyıllarda farklı coğrafyalarda devletler kurmuşlardır. Bu nedenle Türk tarihine baktığımızda Türklerin farklı kültür ve medeniyetler ile karşılaştıklarını görmekteyiz. Türkler bir taraftan İslam öncesi bozkır kültür ve medeniyetinin, İslamiyetle birlikte İslam kültür ve medeniyetinin, Osmanlı Devletinin son zamanlarında, XIX. Yüzyıldan itibaren, Batı kültür ve medeniyetinin etki alanına girmişlerdir. Bu bağlamda girdikleri kültür ve medeniyetlerden etkilenmişlerdir. Bu çalışmada 2200 yıllık bir devlet tecrübesine sahip olan Türklerin bu süreç zarfında geçirdiği kültürel ve medeni etkileşimi ve bunun doğrudan doğruya Türk ve Türkiye tarihinin esasını teşkil ettiği, kültür ve medeniyetimizin dayandığı esaslar, değişim ve yenileşmenin, insan topluluklarının, özellikle bizim toplumumuzun hareket üssü olduğu ve olacağı gibi konular üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Medeniyet, Tarih, İslam Medeniyeti, Batı Medeniyeti.

About The Relation between History and Culture and Civilization

Abstract: In this study, we will point out the relation of history with culture, which is one of the distinctive features of a society and a nation from other societies and nations, and the civilization concept that is accepted as a higher stage in the lives of these societies. The works of Turkish intellectuals who have written books about these concepts, such as Mustafa Reşid Paşa, Abdullah Cevdet Paşa, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kemal Atatürk, Mümtaz Turhan, Bahaeddin Ögel, Erol Güngör, Cemil Meriç, Sabri Akdeniz, Şerafettin Turan coming from Ottoman and Republic terms will be investigated. Turkish Nation has established governments in different centuries and in different geographies. For this reason, when we look at Turkish Nation, we can see that Turkish Nation has faced with different cultures and civilizations. Turkish Nation has entered into steppe culture and civilization before Islam, and then they have entered into Islamic culture and civilization, and finally entered into western culture and civilization in the last terms of Ottoman Government since XIXth century. In this concept, they have been affected from these cultures and civilizations. In this study; the subjects such as 2200 years governing experience having Turks' cultural and civil interaction in the terms mentioned above, and these composes the base of Turks and Turkey History directly, also the bases which our culture and civilization are leaning on are or will be the movement base of the change and innovation of the human societies, especially our society, will be pointed out.

Key Words: Culture, Civilization, History, Islamic Civilization, Western Civilization.

1. GİRİŞ

Kültür ile tarihin ilişkisini ortaya koymadan önce, bunların ne olup olmadıklarını bilmemiz gerekir. Kültür, anlaşılacağı gibi, sözlük hazinemize geçen yüzyılda girmiş, Batı kaynaklı bir kelimedir. Laboratuvar ortamında mikrop üretmekten veya tahlil etmekten, bir toplumun maddî ve manevî bütün değerlerini karşılamaya kadar kültür denilmiştir. Kültür sabit sınırı olmayan değişken bir kelimedir diyebiliriz. Tarihe gelince, daha net ve anlaşılır bir tanımlı veya tanımları yapılmıştır. Beşerî ilimlerin ilmi veya konusu insan olan ilimlerin ilmi diye tanımlandığı gibi, insan topluluklarının, bilinmeyen zamanlardan beri, ortaya koydukları maddi veya manevî eserleri, inşa ettikleri medeniyetleri, medeniyete katkılarını, birbirleriyle ilişkilerini, kabul ve retlerini, karşı koyma ve meydan okumalarını, zaman ve mekânını belirterek, sorgulayarak, sebep-sonuç ilişkisiyle inceleyen ilimdir diye tanımlayabiliriz. Tanımlamadan hareketle, kültür ile tarih arasında yapısal bir münasebetin bulunduğu şüphe yoktur diyebiliriz.

2. KÜLTÜR VE TARİH İLİŞKİSİ [1]¹

Sistematik düşünce tarihimizin kurucusu olan Ziya Gökalp, kültürü “bir medeniyetin her millete aldığı hususi şekli” tanımlıyor ve buna “hars” adını veriyor [2].² Türkçe’nin sözlüğünü yazan Şemseddin Sâmî Bey, Arapça “haraset” (ekincilik, çiftçilik)e, “hars” (çift sürme, tarla işleme) olarak tanımlıyordu [3].³ Haraset’in Batı dillerindeki karşılığı “agriculture” olup, anlamı tarım, çiftçilik demektir [4].⁴ Doğu’da, Batı’da ekin ekmek, tohum saçmak, ziraî eylemde bulunmak ya da çiftçilik yapmak ortak insanî bir harekettir.

Tarihin tanımına konu olan alelâde insanlar değildir. Aksine medeniyet sahibi veya mevcut medeniyete katkıda bulunan insanlar yahut toplumlardır. Öyleyse medeniyeti de tanımlamak ve açıklamak lâzımdır. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde kültür karşılığı olarak “ekin” verilmiştir ki, bu

¹ Konunun tespitinde ve ortaya konulmasında desteğini esirgemeyen Danışmanım Sayın Doç. Dr. Hava Selçuk’a teşekkür ediyorum.

² Ziya Gökalp; *Türk Medeniyeti Tarihi*, (Hazırlayanlar: İsmail Aka, Kâzım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1976, s. 19.

³ Şemseddin Sâmî; *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 543-544.

⁴ Redhouse Sözlüğü, *İngilizce-Türkçe*, Redhouse Yayınevi, İstanbul 1975, s. 17; Almanca’da Kültür Medeniyet karşılığı da kullanılıyor. Kültür, aynı zamanda “plantation”, yani dikmek, ekmek, bahçe yapmak karşılığıdır. (Collins German-English, *English-German Dictionary*, Stuttgart, 1995, s. 306).

dâhi maddî, tarımsal bir karşılıktır [5].⁵ Kültür ile medeniyet arasında ilişkiyi anlamak için, bunların farklı tanımlarını bilmemiz yeterli olacaktır. Kültürün birkaç tanımını yapmak mümkündür.

1. Her şey unutulduğunda yine de akılda kalandır.
2. Doğuştan gelen, sonradan edinilemeyen tutum ve davranışlardır.
3. Bir toplumun, bir milletin ayırt edici özellikleridir.

Cemil Meriç'e göre hars, "iştikak" (türetme) merakının dilimize musallat ettiği talihsiz bir kelimedir ve Türk aydınları tarafından hiçbir zaman beğenilmemiştir. Kültürün Türkçe karşılığı maarif veya irfandı [6].⁶ Maarif, görevi irfan dağıtmak olan bir müesseseye âlem olmuştur. Günümüzde "hars", "Türk Yurdu" mecmuasının kültür heyetinin sıfatı olarak kalmıştır o kadar [7].⁷ "Maarif"e gelince, o da çoktandır eskimiş kelimeler safına geçmiştir. Artık ne irfanı biliyoruz ne de maarifi. Batı dillerini XVIII. yüzyılın sonlarında fethetmiş olan kültür, her ülkede ayrı bir kıyafete bürünen uçarı, başı-boş bir mefhumdur ve cazibesi Avrupalılığından gelmektedir [8].⁸ Kültürün karşılığı olan irfan, ilim ve zekâ ile hâsıl olan kemal yani olgunluktur [9].⁹ Su, nasıl konulduğu kabın rengini almışsa, kültür de ilgili toplumun ayırt edici özelliği olarak tezahür eder. Ne kadar toplum varsa o kadar da kültür vardır diyebiliriz. Sonuç itibariyle kültüre "millî" dir demek yanlış olmaz [10].¹⁰

Medeniyete gelince: Muhtevası çağdan çağa, ülkeden ülkeye, yazardan yazara değişen bir kelime: "civilisation" dur. Batı dillerinde zerafeti, çelebiliği, kısaca medeniliği ifade eden kelime "police" idi. Polis, XVII. Yüzyıldan itibaren bugünkü anlamında kullanılmaya başlar: Zaptiye. Yerini yeni bir kelimeye bırakır: Civilisation. Aydınliklar çağının ümitlerini dile getiren, terakki inancını bayraklaştıran bir kelime. İnsanlık düşe kalkan ilerleyen bir kervandır, Avrupa da kılavuz. Civilisation dünyaya yayıldıkça savaşlar sona erecek, sefaletle kölelik ortadan kalkacaktır [11].¹¹

⁵ *Türkçe Sözlük*, T. D. Kurumu Yayını, Ankara, 1974, s. 532.

⁶ Cemil Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1974, s. 352.

⁷ *Türk Yurdu*, Türk Ocağı Merkez Heyetinin Aylık Yayın Organı, 7. devre, 8. cilt, I. Sayı, Ankara, Şubat 1987, s. 2.

⁸ Cemil Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, s. 87; yazar, kültürü irfan karşılığı olarak kullanıyor.

⁹ Şemseddin Sâmî; *Kâmus-ı Türkî*, s. 933.

¹⁰ Emin Bilgiç; "Millî Kültür Anlayışı", *Millî Kültür*, C. I, sayı: 1, s. 2.

¹¹ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 52.

Civilisation, lûgat hazinemize Mustafa Reşid Paşa'nın armağanıdır. Büyükelçi olarak bulunduğu Paris'ten yolladığı resmî yazılarda Türkçe karşılığını bulamadığı bu kelimeyi "terbiye-i nâs ve icrâyı nizâmat" olarak tarif eder. İnsanların terbiye edilmesi, yasaların yürürlükte olması demektir. Kelime, çok geçmeden Osmanlıcaya "medeniyet" olarak girer. Nâmık Kemâl, bu kelimeyi kamuoyuna "medeniyet asayışte kemâldi, hayat-ı beşerin kâfilidir" diye takdim eder. O'na göre "medeniyeti zâid görenler insanları tanımayanlardır". Medeniyet hürriyet ve istiklâlin de kalesidir. Medeni olmayan milletler medenî milletlerin esiri olmaya mahkûmdurlar. Gelenekçilik, nice milletleri esarete sürüklemiştir. Medeniyetsiz yaşamak, ecelsiz ölmek gibidir [12].¹²

Medeniyet, Osmanlıcanın en güzel kelimelerinden biridir. Arapça "Medine" kelimesinden yapılmıştır. Medine, şehir, kasaba, belde demektir. İslâmiyet, ilkin şehirde yaygınlaşmıştır. Şehir, medenî insanların oturduğu yerleşim yeridir. "Medenî" şehirli, bir şehir ve kasaba ahalisinden bulunan, bedevî veya vahşi olmayıp, bilim ve san'atın ürünlerinden yararlanan kimse, mutemedin demektir [13].¹³ Türkçe sözlük, medeniyeti "uygarlık"la karşılamış. Uygarlık ise, bir toplumun düşünce ve san'at yaşamıyla eriştiği düzey ve maddî, manevî varlıkların tümüdür [14].¹⁴ Her halde, vaktiyle Türkistan'da gelişmiş bir medeniyet kurmuş olan Uygur Türklerinden esinlenerek bu karşılık bulunmuş olmalıdır.

Kavramı ilmî çerçevesine oturtan tek yazar Ahmet Cevdet Paşa'dır. O'na göre medeniyet toplulukların hayatında ileri bir merhaledir. Önce devlet kurulum, insanlar düşman korkusundan kurtulur, sonra insanî ihtiyaçlarını edinmeye, insanî gelişmişliklerini tamamlamaya koyulurlar, yani medenileşirler. Demek ki, medeniyetin iki unsuru vardır: Maddî ihtiyaçların giderilmesi, ahlâk ve zekâ bakımından olgunlaşma. Medeniyet ne bir ülkenin imtiyazıdır, ne bir kavmin. Büyük medeniyetler, ilimleri, sanayileri, kültürleri, ziynetleri, yorulmaları ve nezâketleriyle berâber yeryüzünde yer değiştirirler [15].¹⁵

Medeniyet kelimesi, bunca parlak savunmaya rağmen halk tarafından benimsenmez. Avrupa'dan gelen her kavram gibi, şüpheyle karşılanır. Avrupa'nın, sömürgeleştirmek istediği ülkelerin halklarını "medenileştirmek" iddiasıyla

¹² Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 83.

¹³ Şemseddin Sâmî; *Kâmûs-ı Türki*, s. 1315.

¹⁴ *Türkçe Sözlük*, s. 560, 816; Medeniyet dört unsurdan oluşuyor: ekonomik şartlar, siyasi düzen, ahlâki gelenekler, bilgi peşinden gidilmesi ve güzel sanatlar (Wiil Durant; *Medeniyetin Temelleri*, (Çev: Nejat Muallimoğlu), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 15).

¹⁵ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 84.

la ortaya çıktığı zamanlardır. “Modern Türkiye’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, “Batı Medeniyeti”nin iki yüzünü görmüş, onun vahşi yüzünü Trablusgarp’ta, Balkanlar’da, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele’de, üstün yanlarını da, muhtelif gezilerle gittiği Avrupa’da görmüştü. Batı Medeniyeti’nin vahyi yüzü, kendisinin Batı medeniyetine dâhil olma azmini kıramayacaktır. Çünkü O, “milletlerin ikbâli için iki kudretin, ilim ve ahlâkın gerekliliğine, ilmin halka mutluluk vereceğine, ahlâk ve erdemın kalkınmamıza tahsis edileceğini” [16]¹⁶ biliyordu ve bunun için “hayatta en hakiki mürsid ilimdir” diyordu. Mehmed Âkif Ersoy da Batı Medeniyetinin vahşi yüzüne karşı: “Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz/Medeniyet denilen kahbe, hakikat, yüzüz...” [17]¹⁷ “Garb’ın âfâkı sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim imân dolu göğsüm gibi serhaddim var./ Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar, “Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar” [18]¹⁸ diye haykırıyordu.

Muhtevası çağdan çağa, yazardan yazara değişen medeniyet kelimesi ülkeden ülkeye geçerken daima bir başka kelime ile beraberdir: Kültür. Dil, edebiyat, ilimler, san’at, hukuk, müesseseler, duyarlılık, âdetler, teknikler, itikatlar, bâtil inançlar, dinler, gündelik hayat ve tarihi, medeniyet tarihini top yekûn tarihten ayırmak mümkün mü? Kültür her medeniyetin başlangıcı, yaratıcı heyecanı, baharıdır, medeniyet ise ihtiyarlık çağı. Her kültür benzeri olmayan tecrübedir. Bir kültür başka kültürlerin esaretinden kurtulamazsa kültür değildir. Tek bir medeniyet yok, medeniyetler vardır. Her medeniyetin belli bir kaderi, aşağı yukarı önceden tayin edilmiştir. Değişmeyen insanın mizâcıdır. Medeniyetler de insanlar gibi doğar, gelişir ve ölürler [19].¹⁹ Kendini insanlık tarihinin mihveri sanan Avrupa, zamanı çağlara ayırır: eski çağ, orta çağ, yeniçağ, yakın çağ gibi. Oysa her büyük medeniyetin ayrı bir eski, orta, yeni ve yakın çağı vardır [20].²⁰

¹⁶ Mehmet Âkif Ersoy; ÂSİM, 6. Safahat, (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 405-406.

¹⁷ Mehmet Âkif Ersoy, *a.g.e.*, s. 388.

¹⁸ Mehmet Âkif Ersoy, *a.g.e.*, İstiklâl Marşı, s. 485; “Millî Mücadele’de en önemli nokta” münevverle ahâlinin birlikte hareketi idi. Münevver, ahâlinin mânevi ve millî, büyük değer ve kıymet hükümlerine matavaat (baş eğme) etmişti. Bu sebeple mücadele, hakikaten millî idi. Mücadelenin şâiri de ne Mehmet Emin, ne Gökalp’ti; Mehmet Âkif’ti. İslâmî gayret ve millî heyecan milletin bütün kudretini muharebe meydanına dökmüş ve zaferi temin etmiştir. (Z. N. Dündar Taşen’in *Büyük Türkiye’si*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974, s. 18).

¹⁹ Fernand Braudel; “Medeniyetler Tarihi”, *Fransız Ansiklopedisi*, C. XX, Bölüm V, (Çev. Cemil Meriç), *a.g.e.*, s. 91-98.

²⁰ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 104.

Her medeniyet kendine has değerleri gerçekleştirerek insanlığın ortak hazinesini zenginleştirir. Bir medeniyet başka bir medeniyeti, bütün unsurlarıyla benimseyemez. Her medeniyet yalnız kendi bünyesine uyan unsurları alır. Medeniyetler üç yoldan aktarılabilir:

- a. Kolonileşmeyle: Fenikeliler Kartaca'ya, Yunanlılar Sicilya'ya ve İngilizler Kuzey Amerika'ya, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya kültürlerini böyle yaymışlardır.
- b. Aşılayarak: Bu, tehlikeli bir usldr. Aşı her zaman tutmayabilir, tutsa da gövdeyi felce uğratır. Boy atan, meyve veren yeni kültürdür. Helenleşen İşkenderiye, Mısır ağacına yapılan böyle bir kültür aşısıydı.
- c. Faydalanmayla: Bir kültür kendi değerlerini inşa ederken başka bir kültürden malzeme alır. Bu tür iktibaslar daha çok ilim ve teknoloji alanında geçerlidir. Yabancı bir medeniyetten, sadece besleyici malzeme alarak, dini, ahlk, felsefi, itima unsurlar alınabilir [21].²¹

Medeniyet merhalesini idrk eden kavim veya kavimler adalet, hürriyet, ferdi veya toplumsal refah gibi ideallerini gerçekleştirdikten sonra ya eski zaferleriyle avunmaya, geçmişin geleneklerini birer ezeli ideal olarak yüceltmeye başlar, taşlaşır yahut da tezatlar, çatışmalar, zlşler içinde bocalar (Roma gibi), ama bu çırpınış uzun sürmez. Ümitsizlik yerini kendi kendinden memnunluğa ve taşlaşmaya bırakır (Bizans gibi) [22]²²

kş her medeniyetin önüne geçilmez alını yazısıdır. Bunun temel sebeplerinden biri şudur: Her kültür insanlığın büyük değerlerinden bir veya bir kaçını gerçekleştirir. Yunan medeniyeti "güzel"i, Roma "hukuk"u, Smi medeniyetinin katkısı "din"dir. in "faydalıyı gerçekleştirir. Hind'in insanlığa armağanı "hayal" ile "tasavvuf", Avrupa medeniyetinin ki "ilim"dir. Medeniyet bu sınıra varınca görevini tamamlamış olur... Hiçbir medeniyet bütün alanlarda başka bir medeniyetten daha ileri gittiğini iddia edemez[23].²³

Birkaç kelimeyle "umran" dan bahsetmek gerekir. Çok daha kucaklayıcı olan bu kelime, ne yazık ki, sadece bayındırlıkla beraber kullanılır olmuş. Tunuslu İbn Haldun'a göre, tarih denilen muammanın iki anahtarı vardır. Umran ve asabiyyet: "İnsana özgü umran ve insana özgü toplum" [24]²⁴ Umran, tarihi ve insanı bütün olarak ifade eden bir kelimedir. Tarihi gelişmenin harekete geçiren kuv-

²¹ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 104-105.

²² Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 105.

²³ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 105-106.

²⁴ İbn Haldun; *Mukaddime*, (ev. Turan Dursun), C. I, Onar Yayınları, Ankara 1977.

veti de asabiyet, yani toplumsal yardımlaşmadır. Umran, ma'murluk, bir yerin tamamıyla yerleşik ve hakkıyla işlenmiş olması yanında, medeniyet, terakki, refâh, mutluluk durumu [25]²⁵ olup, amare ve imare sözcüklerinin kapsadıklarının hepsini içine alır: Bayındırlığı sağlayan, gerçekleştiren etkenlerin hepsi, bunların etkileme biçimleri, sonuçları ve gelişmeleri tüm anlamıyla yer alır [26].²⁶ Umran iki şekilde belirir: Badiye hayatı ve şehir hayatı. Bedevilik umranın ilk merhalesidir... Hadaniyetin (köy ve kasabada evde oturanların hâli demek olan "hadar" dan yapılmadır) de çeşitli merhaleleri vardır [27].²⁷ Umran en geniş anlamıyla toplumsal hayattır. Temeddün (şehirli olma, bâdiyede çadır altında yaşamaktan vazgeçip, bir şehir ve kasabada yerleşme) şehir medeniyetidir, umran ise kültür ve medeniyet. Hem bedeviliği, hem hadariliği kucaklar [28].²⁸

Geçen yüzyılın son çeyreğinde, ülkemizde, kültür ve medeniyeti kucaklayan kapsamlı bir çalışmayı Prof. Dr. Bahaeddin Ögel yapmıştır. Hunlar'dan Köktürkler'den Osmanlılar'a değin, uzun bir geçmişi içeren ve 10 cilt halinde yayınlanan eser, tıpkı İbn Haldun'un ki gibi, mukaddime halindedir. Türklerde Köy ve Şehir Hayatı (C. I), Ziraat Kültürü (C. II), Ev Kültürü (C. III), Yemek Kültürü (IV), Giyecek ve Süslenme (C. V), Tuğ ve Bayrak (C. VI), Ordu, Ordugâh ve Otağ (C. VII), Devlet ve Ordu Mehteri (C. VIII), Halk Musikisi Aletleri (C. IX-X) gibi. Bozkır kültür ve medeniyetinden yerleşik kültür ve medeniyete kadar, Türk topluluklarının gelmiş, geçmiş ayırt edici özellikleri, sağlam veri ve belgelere dayandırılarak ortaya konulmuştur [29].²⁹ Bir örnek vermek gerekirse, Türkler hayvanları için konargöçerdir... Şehirlileri bile hayvan ürünlerinden uzak kalmamıştır [30].³⁰ Aksakal, "büyüklük ve tecrübenin bir sembolüdür. [31]"³¹

Her medeniyetin göze çarpan yönleri olduğu gibi, ancak araştırma ve inceleme ile keşf olunabilir bir takım gerçekleri de vardır ki, bütün insanlığa saadet ve sefâlet türünden ortaya çıkan hayır ve şerden teşekkül eder. Servet, ilim, edebiyat, sanayi, ticaret, toplumsal düzen ve usûlleri gibi [32].³²

²⁵ Şemseddin Sâmî; *a.g.e.*, s. 950.

²⁶ İbn Haldun, *a.g.e.*, C. I, s. 123 ve 8 no'lu dipnot, s. 392.

²⁷ Şemseddin Sâmî; *a.g.e.*, s. 551.

²⁸ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 86.

²⁹ Prof. Dr. Bahaeddin Ögel; *Türk Kültür Tarihine Giriş*, 10. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978-1991.

³⁰ Bahaeddin Ögel; *a.g.e.*, C. IV, s. 5.

³¹ Bahaeddin Ögel; *a.g.e.*, C. V, s. 309; Bu muazzam eserin önceki, müteaddit baskısı yapılan "Türk Kültürü'nün Gelişme Çağları"dır. Türk Dünyası Araştırma Vakfı tarafından İstanbul'da 1988'de basılmıştır. Türk adı, savu, yurdu, ailesi, töresi, millet, vatan ve devlet ve din anlayışları, 788 sayfalık hacimli eserde incelenmiştir.

³² Carci Zeydan; *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 5. Cilt, Üç Dal Neşriyat, 100 Büyük Eser Serisi, C. II, İstanbul 1972, s. 11.

Medeniyetin milliyeti, dini ve coğrafyası yoktur. Bir medeniyet sayısız milletin eseridir. Çok sayıda milletin ortak bir hayat yaşayarak vücûda getirdikleri eserdir. Dolayısıyla, her medeniyette her milletin, her kültürün katkısı olmakla, insanlığın ortak mirasıdır. Medeniyetin ortaya çıkışına imkân veren şu havzaları her kıtada bulunmakla, bunun farklı coğrafyalarda arz ve endâm etmesi doğaldır. Gökalp'ın "medeniyet uluslararasıdır, milletten millete geçebilir, her millet medeniyet değiştirebilir, akılla, metodla yapılır" demesi bundandır [33].³³

Türkler başlangıçta Uzak Doğu medeniyeti dairesine mensup iken Müslüman olduktan sonra Şark veya İslâm medeniyeti dairesine girmiş, XIX. yüzyıldan itibaren de Batı medeniyetine girmeye çalışmaktadırlar[34].³⁴ "Türk kültür ve medeniyet tarihini, İslâmiyetten önce ve İslâmî Türk kültürü olarak iki devreye ayırmak, batılılaşma etkisindeki Türk kültürünü İslâmî devir kültürünün yan dalı gibi düşünmek gerekir" diyenler de vardır [35].³⁵ Ayrıca, islamiyetten önce Türk kültürü, Müslüman Türklerin kültür ve düşünceleri gibi, bıçakla kesilmiş, iki ayrı düşünce düzeni tasavvur etmek çok yanlıştır" diyen ve konuyu bir bütün halinde, Hunlar'dan, Köktürkler'den Osmanlılara ana başlığı altında ele almayı ileri süren de vardır [36].³⁶

Bozkurt Güvenç; Kültür Konusu ve Sorunlarımız, adlı eserinde³⁷ [37], tanımını ve varlığı gereği kültür ulusaldır, toplumsaldır yani millidir. Kültür "millî"dir ama dinî ve mistik kültürlerle karışmaması için, yine de "ulusal kültür" demeyi yeğliyorum, "millî" alanda din vardır da, "ulusal" alanında yok mudur? Aşırı bir zorlama. Nerede bir kültür ve medeniyet varsa onun bünyesinde veya ruhunda din olmasın, bu mümkün müdür?

2012 yılı UNESCO tarafından, ölümünün 300. yılı münasebetiyle Hri yılı ilan edilmiştir. Yahya Kemal'in deyişi ile "öz musikinin piri" olan Buharîzâde Mustafa Hri Efendi'yi, İslâm dünyasına armağanı olan "bir dalgalı tekbir" in, salâtu ümmiyenin ve segâh âyin-i şerifin bestekârıdır diye, O'nu kültürümüzün temsilcisi olarak kabul etmeyecek miyiz?

³³ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s. 19.

³⁴ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s. 18.

³⁵ Emin Bilgiç; "Kültür Politikası Üzerine Düşünceler", *Millî Kültür*, C. 1, Sayı: 3, Ankara, 1977, s. 2-5.

³⁶ Bahaeddin Ögel; "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", *Önsöz*, s. XX, XXI; (Peyami Safa; XX. Asır, Avrupa ve Biz, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 34.); "dinin ilerlemeye engel olmadığı delili, dünyanın en büyük iki medeniyetinden birinin İslâmîliğin, öbürüsünün Hıristiyanlığın eseri olmasıdır. Medeniyetçilik, dinsizlikte değildir, çünkü Avrupa'da büyük partiler arasında din partileri de vardır ve bunlardan bazıları iktidardadır.

³⁷ Bozkurt Güvenç; *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985, s. 140

Prof. Dr. Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, adlı eserinde;“İnsanlar dinden ayrılıp, başka bir sisteme geçmiyorlar. Bir dinden başka bir dine geçiyorlar. Din, duygusu hiçbir zaman ölmüyor. Mevcud dinin yerine geçmek üzere ortaya atılan her sistem yine de bir dini sistem” olmuyor mu [38]³⁸?

“Tanzimât-ı Hayriyye”yi ilân ettik, bedelli olarak da “Devlet-i Aliye” yi yitirdik. Zaman değişiyor. Osmanlı aydınları ve yöneticileri eskinin ideallerini yüceltmeye çalışırlar, “Kânûn-ı Kâdim” e dönmeyi düşünürler. Hükümlerin zamanın değişimine tâbi olarak değişeceğini” farkedene ve bunu bir hukuk hükmü olarak tespit eden Ahmet Cevdet Paşa olmuştur [39].³⁹ Her cemiyetin kendi yaşayış tarzına, örf ve âdetlerine, an’ane ve kıymetlerine, özetle kendi kültürüne bağlanmasının, onu başkalarına üstün saymasa bile, tercih etmesinin, toplumsal ve düşünsel bütünlüğünün icâbı, beşeri bir hadise olduğu anlaşılıyor. Onun için Osmanlı toplumunun, gerek bu genel eğilimin sevgiyle, gerek Batı dünyasıyla olan temas ve mücadelelerinin üç dört asır süren ilk kısmında kazandığı büyük başarılar sonucunda bu medeniyeti hakir görmesi, ona karşı kayıtsız kalması “sosyal psikoloji” bakımından anormal bir durum değildir. Ancak bu vaziyet alış, yüzyıllarca süren bu manevi tek kalma ve uzak bulunma, Osmanlı Türklerinde Batı medeniyetine karşı bir nevi ruhi körlük yaratmış, bu dünyadaki reform, rönesans, coğrafi keşifler, ekonomik gelişmeler gibi, Avrupa’nın görgü esasına ve ilme dayanan, onunla beslenen bir medeniyet tarzına geçiş hamlelerini görmesini engellemiş, bu yüzden aradaki kültür farkları gittikçe derinleşmiş ve büyümüştür [40].⁴⁰ Bir toplumun, bir kültür ve medeniyetin geri kalmasının, mahvolup gitmenin ana sebebi, diğer insanlarla temasa geçebilecek araçlardan yoksun olmalarıdır diyebiliriz. Osmanlı toplumu için coğrafi ayrılık söz konusu değilse de, XVIII. yüzyıla kadar Avrupa karşısında takınmış olduğu tavrı itibarıyla ruhi yalnızlık çok sıkı ve şiddetli olmuş, bu yüzden Avrupa’da olup bitenlere karşı ya kayıtsız kalmış veya bunların farkına varamamıştır. Ancak XVII. Yüzyılın son çeyreğinde Avrupalılara mağlup olmaya başladığı andan itibaren onlarla kültür bakımından ilgilenmeye başlamıştır. Fakat çok geç kalınmıştır. Çünkü orada mevcut, gerçek bir kültür teması için engel teşkil eden din, dil, toplumsal yapı ve teşkilat, kurumların ayrılığı gibi farklılıklar şimdi iki medeniyet arasındaki uçurumu aşamaz bir dereceye çıkararak başka, daha köklü ve önemli bir başka fark katılmış bulunuyordu: İlim ve onun tatbikatı demek olan teknik [41].⁴¹

³⁸ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınevi, İstanbul,1978, s,173.

³⁹ Osman Öztürk; “Osmanlı Hukûk Tarihinde Mecelle”, *İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayını*, İstanbul, 1973, s. 126. (Genel Konular 100 madde halinde Mecelle’nin baş tarafında yer almaktadır).

⁴⁰ Mümtaz Turhan; “Kültür Değişmeleri”, *M.E. B. 1000 Temel Eser*, İstanbul 1969, s. 315.

⁴¹ Mümtaz Turhan; *a.g.e.*, s. 316-317.

Osmanlı toplumu ilk yenilgilerden sonra Batı ile sıkı bir kültür temasına geçmek istediği zaman, ilk göze çarpan teknik oluşunları, şekle ait başlıkları görmüş, zihniyet, görüş ve düşünüş ayrılıklarını meydana getiren hakiki amilleri görememiştir. Hakikatte bilimsel gelişmeler, teknikte, zihniyet ve görüşlerde, sonuç itibariyle siyasi ve iktisadi alanlarda kendini gösterdikten sonradır ki, diğer medeniyet mensupları tarafından, Türkiye de dâhil fark edilebilmiştir. Hiçbir kültür zayıf noktalarında, normal şartlar altında değişmelere karşı direnmemekte, buna karşılık olarak kendisini diğerlerinden ayırt etmek hususunda sembolik bir kıymet taşıyan unsurların değiştirilmesine büyük bir inatla mukavemet göstermektedir [42].⁴²

“Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı” makamında bulunan tarihilerimizden biri yazdığı eserinin kapağına “Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrensellibe” alt başlığını da koymuştur [43].⁴³ Orta Doğu’da Arap kültüründen, Fars kültüründen, hem de bu başlıklar altında bahsetmek uygun oluyor da, “Türk Kültürü” neden olmuyor? İşlm medeniyetinin ayakları arasında Arab’a, Fars’a yer veriyoruz da, niçin Türk’e bir göndermede bulunmuyoruz? “Türk-İşlm Sentezi” veya terkibi (birkaç parçanın veya umurun karışmasından ortaya çıkan birleşik varlık, ř. Smi, a.g.e., s. 400) nitelmesi, belki eksik olabilir, niçin Türk kültürüne belirli oranda da olsa renk ve zenginlik kazandıran kökleri yadsımak” olsun? [44]⁴⁴

Güzel ve akl olanı, her bir toplumun fitri ve ayırt edici özellikleriyle insanlık ailesini zenginleştirmesidir. Evrensel kültürün egemen gücün kültürü olmadığını söylemek çok zordur. Birkaç yüz yıldan beri egemen gücün veya gclerin sömürgecilik eylemlerine “kültür sömürgeciliği” deniliyor [45].⁴⁵

Kültür sömürgeciliğine karşı en etkin iki silah: “edebiyat” ve “tarih” tir. “Edebiyat insan yetiştirir, tarih vatandaş yetiştirir.” [46]⁴⁶ Her medeniyet değiştirmede, o medeniyete kudret vermiş değerleri benimsemekten daha doğal ne olabilir? Vaktiyle Farsça ve Arapça’yı benimseyenler aralarında Türkçe konuşuyorlardı, ama o kadar. Türkçe ile ilim yapılamayacağı gibi bir yanlış sanıya saplanmışlardı. Tanzimât’in bizim için hayırlı olması, Türkçe yazmaya ve yavaş yavaşta olsa, yneldeğimiz Batı medeniyetinin yazılı kay-

⁴² Mümtaz Turhan; a.g.e., s. 319.

⁴³ şerafettin Turan; *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994.

⁴⁴ şerafettin Turan; a.g.e., s. 42.

⁴⁵ Sabri Akdeniz; *Kültür Sömürgeciliği*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, İstanbul, 1988, s. 390.

⁴⁶ Bahtiyar Vahapzde; *Vatan-Millet-Anadil* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1999, s. 68.

naklarına Türkçe karşılıklarını bulmaya başlamamızdır. Tanzimat'a gelinceye değin Arapça ve Farsça'yı baş tacı edenler, Tanzimat'tan sonra, sırasıyla Fransızca'ya ve İngilizce'ye gönül verdiler.

Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulduğunda, milletimiz irâdesini eline aldığı anda, imzalanan antlaşmalar için "Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin imzaladığı antlaşmalar" deniliyordu. Çünkü ne milletimizin, ne de meclisinin adı konulmuştu. Büyük Millet Meclisi'nin yaptığı en önemli icraatlardan biri, Milli Mücadele'yi yapan halkın adını koymasındır: Türk Milleti. Devletin adı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Meclisinin Adı: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hükümetinin Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Ülkesinin Adı: Türkiye, Yasaları: Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Alfabetesi: Türk alfabesi, Dili: Türkçe. Türkçe'nin Resmi Dil Oluşu: 1876 tarihli Kânûn-ı Esâsî'deki hükmün onayı idi. [47]⁴⁷

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, tahminen 12 milyon nüfusumuz vardı. "Misâk-ı Milli" ile belirlenmiş sınırlar içinde yaşayan ve "Türk Halkı" denilen milletimiz, vârisi olduğumuz Osmanlı Devleti'nin bir muhassalası, toplumsal bir özeti idi. Kafkasya'dan, Kırım'dan, Balkanlar'dan, adalardan, Azerbaycan'dan, Irak'tan, Suriye'den gelenlerle beraber bu ülkenin Oğuz'u, Kürdü, Arabı, Ermenisi, Süryânisi, Rum'u, Yahudisi yepyeni bir hüviyetle, "Türk Milleti" kimliği ile insanlık ailesi içindeki yerini aldı. Yeni devlet, Ziya Gökalp'in teklifini benimsedi: Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. [48]⁴⁸

3. SONUÇ

Kültür ve medeniyeti açıklamaya çalışırken, aslında "tarih'i anlatmaya, tarihle münasebetini ortaya koymaya gayret ettim. Bugünkü milliyetimizin, "asırlardır maruz kaldığımız milli musibetlerin bir intibahı ve bu aziz vatanın her karış toprağını sulayan kanların bir bedeli olduğu"⁴⁹nu [49], milletimizi teşkil eden toplulukların birbirine emanet olarak Türk Milleti'ni oluşturduklarına, "milli birlik ve beraberlik"ten rücû etmenin çok vahîm ve tehlikeli sonuçlar

⁴⁷ Şeref Gözübüyük, -Suna Kili; "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980", A.Ü. S.B.F. Yayını, 2. Baskı, Ankara, 1992, s. 29; madde 18:" Osmanlı halkının devlet hizmetlerinde görevlendirilmeleri için, devletin resmi dili olan Türkçe'yi bilmeleri şarttır."

⁴⁸ Ziya Gökalp; *Türkleşmek-İslâmlaşmak-Muasırlaşmak*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2010.

⁴⁹ Gazi Mustafa Kemal, *NUTUK*, Türk Tayyare Cemiyeti Yayını, Ankara, 1927, s. 542. "Bugün vasıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir..."

doğuracağına inanıyorum. İki büyük depremin, birincisi 1999 tarihli Büyük Marmara depremi, ikincisi 2011 tarihli Van depremedir, bizim tek bir millet olduğumuzun en açık delili olduğu ortadadır. Temeli kültür olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ebediyen payidar olmasını, milli kültürünün de her çığırda yükselmesini, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarılmasını gönülden diliyorum.

4. KAYNAKLAR

- AKDENİZ, Sabri, *Kültür Sömürgeciliği*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, İstanbul, 1988.
- BİLGİÇ, Emin; *Kültür Politikası Üzerine Düşünceler*, *Milli Kültür*, c.1,sayı3,Ankara,1977,s. 2-5.
- BRAUDEL, Fernand ; "Medeniyetler Tarihi", *Fransız Ansiklopedisi*, C. XX, Bölüm V, (Çev. Cemil Meriç), a.g.e., s. 91-98.
- Gazi Mustafa Kemal, "NUTUK", Türk Tayyare Cemiyeti yayını, Ankara, 1927.
- GÖKALP, Ziya , "Türkleşmek-İslâmlaşmak-Muasırlaşmak", Akçağ Yayınları, İstanbul 2010.
- GÖKALP, Ziya; "Türk Medeniyeti Tarihi", Hazırlayanlar: İsmail Aka, Kâzım Yaşar Kopruman, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1976.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, KİLİ, Suna ; "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980", A.Ü. S.B.F. Yayını, 2. Baskı, Ankara, 1992.
- GÜNGÖR, Erol, "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", Ötüken Yayınevi, İstanbul,1978.
- GÜVENÇ, Bozkurt;" *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*", Remzi Kitapevi, İstanbul,1985.
- İbn Haldun; "Mukaddime", (Çev. Turan Dursun), C. I, Onar Yayınları, Ankara 1977.
- MERİÇ, Cemil, "Umrandan Uygarlığa", Ötüken Yayınevi, İstanbul 1974.
- ÖGEL, Bahaeddin ; "Türk Kültür Tarihine Giriş", 10. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978-1991.
- ÖZTÜRK, Osman ; "Osmanlı Hukûk Tarihinde Mecelle", İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1973.
- Redhouse Sözlüğü, İngilizce-Türkçe; Redhouse Yayınevi, İstanbul 1975, s. 17.
- SAFA, Peyami; "XX. Asır, Avrupa ve Biz", Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.
- ŞEMSEDDİN SÂMİ; "Kâmûs-ı Türkî", Çağrı Yayınları, İstanbul 1978.
- TURHAN, Mümtaz ; "Kültür Değişmeleri", M.E. B. 1000 Temel Eser, İstanbul 1969.
- "Türk Yurdu", Türk Ocağı Merkez Heyetinin aylık yayın organı, 7. devre, 8. cilt, I. Sayı, Ankara, Şubat 1987.
- "Türkçe Sözlük", T. D. Kurumu Yayını, Ankara, 1974.
- VAHHAPZADE, Bahtiyar ; "Vatan-Millet-Anadil", Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1999.
- ZEYDAN, Carci ; "İslâm Medeniyeti Tarihi", 5. Cilt, Üç Dal Neşriyat, 100 Büyük Eser Serisi, C. II, İstanbul 1972.